

У прававой сістэме Рэспублікі Беларусь у апошнія гады з'явіліся такія нарматыўныя прававыя дакументы, якія па шэрагу сваіх параметраў не адпавядаюць класічным прыкметам нарматыўнага прававага акта – асноўнай крыніцы права ў Рэспубліцы Беларусь. Пачатак быў пакладзены яшчэ ў 1992 годзе, калі Вярхоўны Савет Рэспублікі Беларусь 12-га склікання адобрыў Канцэпцыю судова-прававой рэформы [1]. У далейшым з'явіліся такія акты, як Канцэпцыя ўдасканалвання заканадаўства Рэспублікі Беларусь, зацверджаная Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь ад 10 красавіка 2002 г. № 205 [2], Ваенная дактрына Рэспублікі Беларусь, прынятая 3 студзеня 2002 года [3], а таксама Канцэпцыя нацыянальнай бяспекі Рэспублікі Беларусь, зацверджаная Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь 17 ліпеня 2001 г. № 390 [4].

З пункту гледжання сваёй афіцыйнасці, дакументальнасці, устаноўленасці формы, кампетэнтнасці і захавання ўстаноўленай працэдуры прыняцця яны, безумоўна, адпавядаюць тым класічным параметрам, якія ўласцівы нарматыўным прававым актам. У гэтым можна пераканацца, разгледзеўшы іх праз прызму найбольш пашыраных навуковых вызначэнняў нарматыўнага прававага акта, якія былі сфармуляваны аўтарытэтнымі айчыннымі навукоўцамі. Так, С.С. Аляксееў вызначае нарматыўны прававы акт як «...официальный акт-документ правотворчества компетентного органа, содержащий юридические нормы (предписания)» [5,с.201]. Ю.А. Ціхаміраў і І.В. Кацялеўская пад нарматыўным прававым актам разумеюць «...письменный документ установленной формы, принятый уполномоченным органом в пределах его компетенции и направленный на установление, изменение или прекращение действия правовых норм» [6,с.21]. «Под нормативно-правовым актом, – пішуць А.Ф. Вішнеўскі, М.А. Гарбаток, У.А. Кучынскі, – понимается официальный письменный документ субъектов правотворчества, содержащий правовые нормы» [7,с.307].

Да такой жа высновы можна прыйсці і пасля параўнання разглядаемых нарматыўных прававых дакументаў з афіцыйным азначэннем нарматыўнага прававага акта, якое ўтрымліваецца ў Законе Рэспублікі Беларусь «Аб нарматыўных прававых актах Рэспублікі Беларусь». Згодна з арт.1 гэтага закона пад нарматыўным прававым актам у беларускай прававой сістэме трэба разумець афіцыйны дакумент устаноўленай формы, які прыняты (выдадзены) ў межах кампетэнцыі ўпаўнаважанага дзяржаўнага органа (службовай асобы) ці шляхам рэферэндума з захаваннем устаноўленай заканадаўствам Рэспублікі Беларусь працэдуры, які ўтрымлівае *агульнаабавязковыя правілы паводзін* (тут і далей па тэксту пераклад на беларускую мову і выдзяленні мае – М.С.), што разлічаны на нявызначанае кола асоб і неаднаразовае прымяненне [8].

Да разраду класічных нарматыўных прававых актаў даследуемыя прававыя дакументы павінны быць аднесены і па прычыне сваёй агульнай юрыдычнай абавязковасці. Хаця б ужо таму, што яны «апануты» ва ўстаноўленыя формы прававых актаў, якія выдаюцца кампетэтнымі органамі дзяржавы, і таму падлягаюць безумоўнаму выкананню ўсімі суб'ектамі права. Апроч таго, аб агульнай абавязковасці дадзеных нарматыўных прававых дакументаў сведчаць асобныя, «дадатковыя» запісы, якія змяшчаюцца ў іх тэкстах. Напрыклад, аб агульнай абавязковасці Ваеннай дактрыны недвухсэнсова гаворыцца ў апошняй частцы яе зместу, згодна з якой «іншыя нарматыўныя прававыя акты ў сферы ваеннай палітыкі, ваеннага будаўніцтва, рэфармавання і жыццядзейнасці ваеннай арганізацыі дзяржавы распрацоўваюцца рэспубліканскімі

органами дзяржаўнага кіравання зыходзячы з асноўных палажэнняў Ваеннай дактрыны». Аналагічнага характару прадпісанні, якія сведчаць аб юрыдычнай абавязковасці, змяшчаюцца ў п.3 вышэйазначанага Указа Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь ад 17 ліпеня 2001 г., згодна з якім дзяржаўным органам у практычнай дзейнасці прадпісваецца кіравацца палажэннямі Канцэпцыі нацыянальнай бяспекі Рэспублікі Беларусь. У п. 2 Указа Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь ад 10 красавіка 2002 г. таксама гаворыцца аб тым, што дзяржаўныя органы і іншыя арганізацыі, якія ўдзельнічаюць у нарматворчай дзейнасці, абавязаны кіравацца палажэннямі Канцэпцыі ўдасканалвання заканадаўства.

І ўсё ж, нягледзячы на тое, што па сваіх асноўных, пераважна знешніх фармальна-юрыдычных параметрах даследуемыя нарматыўныя прававыя дакументы адпавядаюць прыкметам, якія ўласцівы нарматыўным прававым актам, пры дэталёвым аналізе іх зместу ўзнікае шэраг пытанняў, якія датычацца юрыдычнай прыроды і характару сфармуляваных у іх палажэнняў. Перш-наперш, гэта пытанне аб тым, наколькі змест дадзеных дакументаў адпавядае нашым уяўленням аб агульным характары тых палажэнняў, якія звычайна змяшчаюцца ў нарматыўных прававых актах.

Тое, што ў тэкстах гэтых дакументаў ёсць «класічныя» нарматыўныя прававыя прадпісанні (агульнаабавязковыя правылы паводзін) сведчаць, напрыклад, нарматыўныя палажэнні, якія змешчаны ў п. 14 Ваеннай дактрыны, і ў якіх дэталёва акрэсліваюцца кампетэнцыя і паўнамоцтвы Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, Савета Бяспекі, Савета Міністраў, іншых органаў дзяржаўнай улады па кіраўніцве падрыхтоўкай і прымяненнем ваеннай арганізацыі дзяржавы з мэтай забеспячэння ваеннай бяспекі Рэспублікі Беларусь. Аналагічнага характару нарматыўным палажэннем з'яўляецца п. 8.1.3. Канцэпцыі нацыянальнай бяспекі Рэспублікі Беларусь, згодна з якім агульнае кіраўніцтва сістэмай забеспячэння нацыянальнай бяспекі ажыццяўляе Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь, які рэалізуе свае ўладныя паўнамоцтвы ў гэтай сферы праз Савет Бяспекі Рэспублікі Беларусь і Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь.

Аднак значная (можна сцвярджаць, нават большая) частка зместу даследуемых нарматыўных прававых дакументаў уяўляе сабой сістэму «класічных» навуковых палажэнняў, якія датычацца ўдасканалвання сістэмы беларускага заканадаўства, забеспячэння нацыянальнай бяспекі Рэспублікі Беларусь, характару і зместу яе ваеннай дактрыны. Аб гэтым недвухсэнсоўна сцвярджаецца ў тэкстах аналізуемых нарматыўных прававых дакументаў. «Канцэпцыя нацыянальнай бяспекі Рэспублікі Беларусь (далей – Канцэпцыя), – гаворыцца ў прэамбуле гэтага дакумента, – уяўляе сабой *сістэму поглядаў* адносна накірункаў, сродкаў і спосабаў абароны жыццёва важных інтарэсаў асобы, грамадства і дзяржавы». А ў прэамбуле Ваеннай дактрыны Рэспублікі Беларусь гаворыцца аб тым, што «Ваенная дактрына Рэспублікі Беларусь (далей – Ваенная дактрына) уяўляе сабой *сукупнасць афіцыйных асноватворчых поглядаў і прынцыпаў* забеспячэння ваеннай бяспекі дзяржавы шляхам прымянення палітычных і ваенных мер».

Многія палажэнні Канцэпцыі ўдасканалвання заканадаўства таксама ўяўляюць сабой сістэму навуковых поглядаў аб стане дзеючага ў дзяржаве заканадаўства, аб асновах яго развіцця і ўдасканалвання, аб прынцыпах фарміравання заканадаўства і г.д. Але ў адрозненне ад Ваеннай дактрыны Рэспублікі Беларусь і Канцэпцыі нацыянальнай бяспекі, у якіх значную частку зместу складаюць выкладкі, разважанні і навуковыя вывады, у Канцэпцыі ўдасканалвання заканадаўства ўтрымліваецца значна больш класічных нарматыўных прававых прадпісанняў. Параўнальны аналіз зместу аналізуемых нарматыўных прававых дакументаў сведчыць таксама аб тым, што ў Канцэпцыі ўдасканалвання заканадаўства Рэспублікі Беларусь найбольш арганічна і з большай прапарцыянальнасцю спалучаны навуковыя палажэнні і класічныя нарматыўныя прававыя

прадпісанні[9,с.69]. Гэта дазволіла замацаваць ужо ў тэксце дадзенай Канцэпцыі неабходныя юрыдычныя механізмы яе рэалізацыі.

У сувязі з вышэйсказаным узнікае шэраг тэарэтычных пытанняў аб тым, якія прычыны абумовілі пашыранае выкарыстанне навукі ў прававой сістэме Рэспублікі Беларусь і да ліку якіх вядомых крыніц права адносяцца даследуемыя нарматыўныя прававыя дакументы.

Па меркаванні аўтара, існуюць па меншай меры дзве галоўныя прычыны, якія істотна ўплываюць на тое, што навуковыя выкладкі і палажэнні знаходзяць пашыранае запатрабаванне пры фарміраванні і развіцці сучаснай беларускай прававой сістэмы.

Па-першае, прававая сістэма Рэспублікі Беларусь – адносна новае ўтварэнне, якое развіваецца на нацыянальнай глебе. У гэтых умовах навукка ўвогуле і юрыдычная навукка ў прыватнасці набываюць асабліва важнае значэнне. Яны акрэсліваюць асноўныя накірункі развіцця прававой сістэмы, характарызуюць стан яе нарматыўнай асновы, высвечваюць існуючыя праблемы і прапануюць навукова абгрунтаваныя шляхі іх вырашэння. Выкарыстанне навуковых палажэнняў у вядучых па сваёй значнасці нарматыўных прававых актах, якія аказваюць уплыў на ўсю сістэму заканадаўства, садзейнічае павышэнню ўзроўню навуковасці і абгрунтаванасці як асобных палажэнняў, так і сістэмы нарматыўных прававых актаў і прававой сістэмы ў цэлым.

Па-другое, інтэграцыя прававой сістэмы Рэспублікі Беларусь у сусветную і еўрапейскую прававую прастору патрабуюць таго, каб па асноўных структурных параметрах прававая сістэма Беларусі адпавядала крытэрыям кантынентальнай прававой сям'і. І справа тут не столькі ў свядомых і мэтанакіраваных кроках нашага заканадаўцы ў шырокім сэнсе слова, якія скіраваны на тое, каб «увесці» прававую сістэму Беларусі ў прымусовым парадку ў склад кантынентальнай прававой сям'і, а ў тым, што, будуючы сваю прававую сістэмуна прызнанні вяршэнства агульнапрызнаных прынцыпаў міжнароднага права, на еўрапейскіх прававых каштоўнасцях, мы свядома ці «несвядома» як бы «набліжаем» яе да еўрапейскіх стандартаў, адным з якіх традыцыйна, з моманту фарміравання дадзенага прававога ўтварэння, з'яўляецца вельмі значная роля навукі ў развіцці прававой сістэмы.

Безумоўна, выкарыстанне навуковых палажэнняў пры развіцці і ўдасканалванні айчыннай прававой сістэмы было адной з заканамернасцяў яе існавання і на папярэдніх этапах развіцця. Адбывалася гэта пераважна ў двух формах.

Адной з гэтых форм з'яўляецца выкарыстанне дасягненняў юрыдычнай навукі пры падрыхтоўцы праектаў нарматыўных прававых актаў. Дадзеная форма ўздзеяння навукі на прававую сістэму праз уплыў на праватворчы працэс захоўвае сваё значэнне і сёння. Тым больш, што патрабаванне аб забеспячэнні навуковасці пры стварэнні нарматыўных прававых актаў стала згодна з законам «Аб нарматыўных прававых актах Рэспублікі Беларусь» адным з асноўных прынцыпаў праватворчага працэсу.

Другой не менш важнай формай уздзеяння навукі на прававую сістэму з'яўляецца выкарыстанне навуковых палажэнняў пры прымяненні норм права ўсімі правапрымяняльнымі структурамі і асабліва судамі Рэспублікі Беларусь у форме экспертных заключэнняў, заключэнняў спецыялістаў і г.д. Аналіз законаў, на падставе якіх арганізуюцца і функцыянуюць суды агульнай кампетэнцыі, Канстытуцыйны Суд Рэспублікі Беларусь, гаспадарчыя суды Беларусі, сведчыць аб тым, што патрабаванне навуковасці пры прымяненні норм права гэтымі ўстановамі таксама замацавана ў тэксце адпаведных законаў.

З'яўленне ж у прававой сістэме Рэспублікі Беларусь нарматыўных прававых дакументаў, якія аналізуюцца ў дадзеным артыкуле, на думку аўтара, сведчыць аб

узнікненні якасна новай формы ўздзеяння навукі на прававую сістэму Рэспублікі Беларусь, якасна новай прававой рэальнасці.

У адрозненні ад добра знаёмых форм уплыву юрыдычнай навукі на працэсы стварэння і прымянення права, калі самі навуковыя палажэнні і патрабаванні знаходзяцца як бы па-за межамі праватворчага і правапрымяняльнага працэсаў і ўплываюць на прававую сістэму грамадства звонку, такія нарматыўныя прававыя дакументы, як канцэпцыі і дактрыны, знаходзяцца ўнутры прававой сістэмы, з'яўляюцца яе элементамі і, маючы агульнаабавязковае значэнне, непасрэдна ўплываюць на праватворчы і правапрымяняльны працэсы. Такім чынам, па сутнасці яны з'яўляюцца крыніцамі права, прычым своеасаблівымі крыніцамі права.

Вядома, што па асноўных сваіх параметрах прававая сістэма Рэспублікі Беларусь адносіцца да кантынентальнай прававой сям'і, характэрнай асаблівасцю якой з'яўляецца дамінаванне закона (нарматыўнага прававога акта) над іншымі крыніцамі права. [10, с. 62]. Пры гэтым, акрамя нарматыўных прававых актаў, да ліку крыніц права, якія ўласцівыя ўсім нацыянальным прававым сістэмам дадзенай прававой сям'і, адносяцца прававыя звычаі, судовая практыка (прававы прэцэдэнт), міжнародныя дагаворы, агульныя прынцыпы права і прававая дактрына (навука) Нарматыўныя прававыя акты, прававыя звычаі і прававы прэцэдэнт з'яўляюцца гістарычна першаснымі крыніцамі права. [11, с.67].

Да першасных крыніц права адносяцца тыя крыніцы, у якіх правапрымяняльныя структуры «знаходзяць» агульнаабавязковыя правілы паводзін і пасылаюцца непасрэдна на іх пры вырашэнні канкрэтных прававых пытанняў. Да другасных крыніц адносяцца тыя, да якіх правапрымяняльныя структуры звяртаюцца дзеля таго, каб знайсці ў іх дадатковыя прававыя аргументы пры вырашэнні нейкіх пытанняў. Прычым неабходныя для вырашэння справы прававыя аргументы, якія змяшчаюцца ў другасных крыніцах права маюць юрыдычна абавязковае значэнне не самі па сабе, а толькі ў дадатку, у дапаўненні да асноўных крыніц права. У сувязі з гэтым яны і носяць назву другасных (дадатковых) крыніц. Такім чынам, другасныя крыніцы права без першасных крыніц права, як правіла, не дзейнічаюць.

Пры параўнальным аналізе даследуемых нарматыўных прававых дакументаў з сістэмамі крыніц права, якія ўласцівы кантынентальнай прававой сям'і, можна прыйсці да высновы аб тым, што па сваім змесце яны набліжаюцца да прававой дактрыны, якая на думку знакамітага французскага тэарэтыка права А. Арно, «... у нашы дні, гэтак жа сама, як і ў мінулым, з'яўляецца вельмі важнай і вельмі жыццядзейнай крыніцай права [11, с. 15]».

Адметным з'яўляецца сам працэс стварэння і фармулявання норм права, якія змяшчаюцца ў гэтай крыніцы права. Яны ўяўляюць пэўныя філасофска-тэарэтычныя ці нават этычныя разважанні і вывады аб праве, структуры тых або іншых прававых рэальнасцей. Па сваёй стылістыцы, унутранай логіцы яны абсалютна нічым не адрозніваюцца ад тых навуковых палажэнняў, што не з'яўляюцца прававымі нормаўмі. Пры гэтым трэба, аднак, падкрэсліць, што ўласна прававы характар нейкія навуковыя палажэнні набываюць не самі па сабе і не толькі таму, што на гэта існуе згода грамадства альбо дзяржавы. Галоўнае, што надае ім прававы змест, у тым, што яны датычацца эквівалентнай прыроды грамадскіх адносін, заснаваных (ці абумоўленых) на маёмаснай няроўнасці [13, с.77]. Менавіта таму, што дактрынальныя палажэнні лагічна і паслядоўна фармулююць элементы «прававой матэрыі», ім можна надаць агульнаабавязковае значэнне.

Адметнасць аналізуемых нарматыўных прававых дакументаў бачыцца і ў тым, што па сваім змесце яны ўяўляюць сістэму навуковых палажэнняў, якія былі апрабаваны на практыцы, пацвердзілі сваю сапраўднасць і падлягаюць выкананню ўсімі суб'ектамі права.

Пакажам гэту адметнасць на прыкладзе часткі другой пункта 13 Канцэпцыі ўдасканалвання заканадаўства, якая гучыць так: «Вышэйшую юрыдычную сілу мае Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь. Усе нарматыўныя прававыя акты выдаюцца на падставе і ў адпаведнасці з Асноўным законам Рэспублікі Беларусь. *Галіны заканадаўства грунтуюцца на кодэсах, за выключэннем галін, кадэфікаваць якія цяжка ці несвоечасова (гаспадарчае права, права сацыяльнага забеспячэння і інш.). Такія галіны павінны грунтавацца на комплексе кансалідаваных законаў. Кодэкс ці кансалідаваны закон вызначае асноўныя інстытуты канкрэтнай галіны заканадаўства, а таксама нарматыўныя акты, якія неабходна прыняць».*

Палажэнні, аб якіх ідзе размова, першапачаткова былі сфармуляваны і ўсебакова абгрунтаваны ў айчыннай юрыдычнай навучы. Але да той пары, пакуль яны захоўвалі статус навуковых палажэнняў, нават тых, якія былі апрабаваны і добра зарэкамендавалі сябе ў практыцы праватворчасці, адносіны да іх з боку нарматворчых органаў былі паважлівымі, але юрыдычна не абавязковымі. Якасна іншы статус дадзены навуковым палажэнні набылі пасля таго, як яны былі замацаваны ў нарматыўным прававым дакуменце высокай юрыдычнай сілы. Пасля гэтага яны адразу сталі юрыдычна абавязковымі для ўсіх суб'ектаў праватворчасці і патрабуюць ад усіх нарматворчых органаў, каб яны працавалі ў патрэбным, нарматыўна азначаным кірунку: у кірунку, які патрабуе абавязковай кадэфікацыі галінаў заканадаўства ці выдання шэрагу кансалідаваных законаў.

У адрозненне ад навуковых палажэнняў, якія не знайшлі свайго адлюстравання і замацавання ў дадзеных нарматыўных прававых дакументах, тыя, што змяшчаюцца ў іх, маюць афіцыйнае, дзяржаўнае, юрыдычна абавязковае значэнне для ўсіх органаў і службовых асоб, а таксама грамадзян. На іх падставе паміж суб'ектамі права складваюцца прававыя адносіны. Невыкананне замацаваных ў гэтых нарматыўных прававых дакументах навуковых палажэнняў цягне за сабой юрыдычную адказнасць.

Падкрэсленыя вышэй палажэнні Канцэпцыі ўдасканалвання заканадаўства звяртаюць на сябе ўвагу яшчэ і таму, што на іх прыкладзе можна паказаць, што далёка не ўсе, выпрацаваныя юрыдычнай навукай высновы, пераўтвараюцца ў нарматыўныя прадпісанні і агульнаабавязковыя палажэнні, а толькі тыя, якія былі правераны юрыдычнай практыкай і пацвердзілі сваю сапраўднасць. Дарэчы можна сцвярджаць, што адной з асноўных прычын таго, што Канцэпцыя судова-прававой рэформы 1992 года [14] не была рэалізавана ў поўным аб'ёме, было тое, што змешчаныя ў ёй многія навуковыя палажэнні не толькі не спрыялі практыцы дзяржаўна-прававога будаўніцтва, але нават ускладнялі яе.

Такім чынам, нарматыўныя прававыя дакументы, аб юрыдычнай прыродзе якіх ішла размова ў дадзеным артыкуле, з'яўляюцца своеасаблівай крыніцай Рэспублікі Беларусь, якая ўяўляе пэўны «сімбіёз» прыкмет нарматыўнага прававога акта і прававой дактрыны. Прычым знешнімі фармальна-прававымі прыкметамі яны набліжаюцца да нарматыўных прававых актаў, а зместам – да прававой дактрыны. І ўсё ж, нягледзячы на такія знешне сінтэтычны характар дадзенай крыніцы права, па меркаванні аўтара, можна весці размову аб тым, што ў прававой сістэме Рэспублікі Беларусь сфарміравалася і атрымала легальны статус якасна новая крыніца права – навука (ці дактрына), прычым дактрына (навука) атрымала і юрыдычна і фактычна статус адной з традыцыйных крыніц сучаснага беларускага права.

Тая акалічнасць, што па сваёй форме дадзеная крыніца права супадае з нарматыўнымі прававымі актамі, не абвяргае сфармуляваную выснову. Справа тут у тым, што ўвогуле для навукі не існуе нейкіх агульнапрызнаных і агульнаабавязковых форм, «знешняга адзення», калі яна выкарыстоўваецца ў якасці крыніцы права. Як сведчыць

гісторыя развіцця права, такімі знешнімі формамі для навукі маглі быць працы знакамітых вучоных, разважанні аб праве вядомых і аўтарытэтных юрыстаў-практыкаў, разнастайныя каментарыі і тлумачэнні дзеючага права, навуковыя выкладкі філосафаў і нават тэолагаў і г.д. Найважнейшае значэнне для дадзенай крыніцы права мае ўласна кажучы не форма, у якую «змяшчаюцца» навуковыя выкладкі, а сам факт надання пэўным навуковым выкладкам, разважанням і высновам афіцыйнага стутусу, пацвярджэння іх значнасці і агульнаабавязковасці для ўсіх суб'ектаў права. Прычым такі статус навуковых палажэнні заўсёды набывалі пасля таго, як іх значнасць і агульнаабавязковасць пацвярджаліся з боку дзяржавы, тых ці іншых яе органаў і устаноў, або іншых афіцыйных прадстаўнікоў супольнасці, якія выконвалі функцыі дзяржаўнай улады.

Факт, што беларуская дзяржава ў асобе кампетэнтных органаў надала агульнаабавязковае значэнне пэўным навуковым выкладкам, якія датычацца развіцця і ўдасканальвання сістэмы беларускага заканадаўства, нацыянальнай і ваеннай бяспекі дзяржавы, з'яўляецца, па меркаванні аўтара, вырашальным у справе прызнання навукі адной з традыцыйных крыніц права ў Рэспубліцы Беларусь. Навука ў нашай прававой сістэме выконвала ролю нетрадыцыйнай крыніцы права да таго часу, пакуль навуковыя выкладкі і палажэнні ўплывалі на развіццё нашай прававой сістэмы як бы звонку, шляхам іх выкарыстання ў двух традыцыйных формах, пра якія ішла размова вышэй.

З прыроды гэтых нарматыўных прававых дакументаў заканамерна вынікаюць і асаблівасці ў механізмах іх рэалізацыі. Калі класічныя нарматыўныя прававыя акты рэалізуюцца ў асноўным праз сістэму канкрэтных прававых адносін, якія складваюцца паміж суб'ектамі права, а таксама шляхам уплыву на правасвядомасць суб'ектаў права, то асноўным шляхам рэалізацыі нарматыўных прававых дакументаў, такіх як канцэпцыя і дактрына, з'яўляецца ўздзеянне на правасвядомасць і волю праватворчых і правапрымяняльных структур, тых органаў і устаноў дзяржавы, якія павінны кіравацца нарматыўнымі ўстаноўкамі дадзеных дакументаў і прымаць на іх падставе адпаведныя нарматыўныя дакументы.

У прававой сістэме і сістэме крыніц права Рэспублікі Беларусь дадзеныя нарматыўныя дакументы выконваюць вельмі важную ролю. Яны як бы развіваюць і канкрэтызуюць тыя нарматыўныя прававыя палажэнні, што змяшчаюцца ў Канстытуцыі нашай дзяржавы, у прымяненні да пэўных сфер грамадскага жыцця. І, такім чынам, па сваёй значнасці, нягледзячы на тое, што яны зацверджаны Указамі Прэзідэнта, фактычна выковаюць ролю канстытуцыйных законаў, прычым законаў праграмнага характару. У сувязі з гэтым Нацыянальны Сход Рэспублікі Беларусь, і ў першую чаргу Палата прадстаўнікоў павінны зрабіць адпаведныя крокі для таго, каб надаць Канцэпцыі ўдасканальвання заканадаўства Рэспублікі Беларусь і Канцэпцыі нацыянальнай бяспекі Рэспублікі Беларусь узровень праграмных законаў.

З'яўленне ў прававой сістэме Рэспублікі Беларусь такіх нарматыўных прававых дакументаў, як канцэпцыі і дактрыны, безумоўна, сведчыць аб тым, што юрыдычнай навукі ўвогуле і прававой дактрыне ў прыватнасці ў прававой сістэме Рэспублікі Беларусь надаецца вельмі важнае значэнне, а яе роля пастаянна ўзрастае. Прычым з прыняццем дадзеных дакументаў дактрына ў прававой сістэме Беларусі заняла яшчэ адну нішу, значна пашырыўшы поле свайго уплыву на жыццё грамадства, на развіццё прававой сістэмы, на працэсы праватворчасці і правапрымянення, набыла статус традыцыйнай крыніцы права.

2. Указ Президента Республики Беларусь от 10 апреля 2002 года № 205 «О Концепции совершенствования законодательства Республики Беларусь» // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. – 2002. – № 46,1/3636;
3. Закон Республики Беларусь «Об утверждении военной доктрины Республики Беларусь» // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. – 2002. – №4,2/826;
4. Указ Президента Республики Беларусь от 17 июля 2001 г. № 390 «Об утверждении концепции национальной безопасности Республики Беларусь» // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. – 2001. – № 28, 1/2852;
5. Алексеев, С.С. Общая теория права. В 2 т. – Т.2. / С.С. Алексеев. – М., Юридическая литература, 1982.
6. Тихомиров, Ю.А. Правовые акты / Ю.А. Тихомиров, И.В. Котелевская. – М.,1995.
7. Вишневский, А.Ф. Общая теория государства и права / А.Ф. Вишневский, Н.А. Горбатов, В.А. Кучинский. – Минск: «Тесей», 1999.
8. Закон Республики Беларусь «О нормативных правовых актах Республики Беларусь» от 4 января 2002 г. // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. – 2002. – № 7,2/830.
9. Сильченко, Н.В. Концепция совершенствования законодательства: понятие, структура, содержание / Н.В. Сильченко // Вестник Конституционного Суда Республики Беларусь – 2001. – №3.
10. Марченко, М.Н. Сравнительное правоведение. Общая часть / М.Н. Марченко – М.: Зерцало, 2001.
11. Марченко, М.Н. Правовые системы современного мира. Учебное пособие / М.Н. Марченко. – М.: Зерцало, 2001.
12. Arnand A. Zes juristes face a la societe. // Du X1X siekle a nos jours. – P.,1975.
13. Сільчанка, М.У. Агульная тэорыя права. У 4 ч. Ч. 1. / М.У Сільчанка. – Гродна: ГрДУ, 1997.
14. Постановление Верховного Совета Республики Беларусь от 23 апреля 1992 г. № 1611-Х11 «О концепции судебно-правовой реформы» // Зарегистрировано в Национальном реестре правовых актов Республики Беларусь 16 марта 2001 г. № 4/1985;